SHARQ MUTAFAKKIRLARINING MA’NAVIY-AXLOQIY QARASHLARI: MAZMUNI, MOHIYATI VA PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Mardonova Nozima Husniddin qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti
Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi (ma’naviyat asoslari) mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy qarashlarining mazmuni, mohiyati va zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Unda Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning ilm, odob, axloq, adolat, halollik, insonparvarlik, vatanparvarlik va komil insonni tarbiyalashga oid qarashlari qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida yoritilgan. Ma’naviyat, axloq va ma’naviy-axloqiy tarbiya tushunchalarining o‘zaro bog‘liqligi hamda mazmuniy farqlari ochib berilgan. Shuningdek, mutafakkirlar merosidagi ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirish, ta’lim oluvchilarda axloqiy mas’uliyat, insonparvarlik, adolatparvarlik va ijtimoiy faollikni shakllantirish imkoniyatlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: Sharq mutafakkirlari, ma’naviyat, axloq, ma’naviy-axloqiy tarbiya, komil inson, axloqiy qadriyatlar, ilm-ma’rifat, insonparvarlik, pedagogik imkoniyatlar, ta’lim-tarbiya.

«ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ: СОДЕРЖАНИЕ, СУЩНОСТЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ»

Мардонова Нозима Хусниддин кизи

Магистрантка 1-го курса специальности «Методика преподавания социально-гуманитарных дисциплин (основы духовности)» факультета гуманитарных наук Чирчикского государственного педагогического университета.

Аннотация. В данной статье анализируются содержание, сущность духовно-нравственных взглядов восточных мыслителей и их педагогические возможности в современном образовательно-воспитательном процессе. В ней

на основе сравнительно-аналитического подхода освещены взгляды таких мыслителей, как Абу Наср Фараби, Абу Али ибн Сино, Абу Райхан Беруни, Юсуф Хос Хаджиб, Алишер Навои на вопросы науки, этики, нравственности, справедливости, честности, гуманизма, патриотизма и воспитания совершенного человека. Раскрыты взаимосвязь и содержательные различия понятий духовности, морали и духовно-нравственного воспитания. Также обоснованы возможности гармонизации духовно-нравственных ценностей в наследии мыслителей с современными педагогическими методами, формирования у обучающихся нравственной ответственности, гуманизма, справедливости и социальной активности.

Ключевые слова: Восточные мыслители, духовность, мораль, духовно-нравственное воспитание, совершенный человек, нравственные ценности, наука и просвещение, гуманизм, педагогические возможности, образование и воспитание.

“SPIRITUAL AND MORAL VIEWS OF EASTERN THINKERS: CONTENT, ESSENCE, AND PEDAGOGICAL POTENTIAL”

Mardonova Nozima Husniddin qizi

First-year Master's student in the specialization “Methods of Teaching Social Sciences and Humanities (Fundamentals of Spirituality)” at the Faculty of Humanities, Chirchik State Pedagogical University.

Abstract. This article analyzes the content, essence, and pedagogical possibilities of the spiritual and moral views of Eastern thinkers in the modern educational process. It highlights the views of thinkers such as Abu Nasr al-Farabi, Abu Ali ibn Sina, Abu Rayhan Biruni, Yusuf Khass Hajib, and Alisher Navoi on science, ethics, morality, justice, honesty, humanism, patriotism, and the upbringing of a perfect person based on a comparative-analytical approach. The interdependence and substantive differences of the concepts of spirituality, morality, and spiritual and moral education are revealed. Additionally, the possibilities of harmonizing the spiritual and moral values of the heritage of thinkers with modern

pedagogical methods, and the formation of moral responsibility, humanism, justice, and social activity in students are substantiated.

Keywords: Eastern thinkers, spirituality, morality, spiritual and moral education, perfect person, moral values, science and enlightenment, humanism, pedagogical potential

Kirish. Globallashuv, axborot oqimining jadallashuvi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida yosh avlodni nafaqat bilimli va kasbiy jihatdan yetuk, balki ma’naviy barkamol, mustaqil fikrlaydigan, mas’uliyatli hamda insonparvar shaxs sifatida tarbiyalash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy ta’lim tizimida bilim berish bilan bir qatorda, o‘quvchi va talabalarda axloqiy mezonlar, ijtimoiy mas’uliyat, adolat tuyg‘usi va milliy-madaniy merosga hurmatni shakllantirish zarurati kuchaymoqda. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda Sharq mutafakkirlarining boy ma’naviy-falsafiy merosi muhim nazariy va amaliy manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu merosda insonning mohiyati, bilimning ahamiyati, axloqiy kamolot, jamiyat farovonligi, adolatli boshqaruv va insonlar o‘rtasidagi munosabatlar masalalari o‘zaro uzviylikda yoritilgan. Mutafakkirlar qarashlarining muhim jihati shundaki, ular inson kamolotini faqat bilim yoki ijtimoiy mavqe bilan cheklamay, uni aqliy, axloqiy va amaliy faoliyatning uyg‘unligi bilan bog‘laydilar.

O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz ma’naviy tarbiyani rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida ham ta’lim va tarbiyaning o‘zaro birligi alohida ta’kidlanadi. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son qarori bilan tasdiqlangan Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasida shaxsda axloqiy fazilatlarni izchil shakllantirish masalalariga e’tibor qaratilgan [1].

Maqolaning dolzarbligi Sharq mutafakkirlarining axloqiy qarashlarini tarixiy ma’lumot sifatida o‘rganish bilan cheklanmasdan, ularni bugungi ta’lim jarayonida shaxs tarbiyasiga xizmat qiladigan pedagogik vositaga aylantirish zarurati bilan belgilanadi.

Maqolaning maqsadi — Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy qarashlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, komil inson konsepsiyasining asosiy mazmunini ochib berish va mazkur merosdan zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonida foydalanish imkoniyatlarini aniqlash.

Maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat:

ma’naviyat, axloq va ma’naviy-axloqiy tarbiya tushunchalarining mazmunini yoritish;

Sharq mutafakkirlari merosida komil inson g‘oyasining o‘ziga xos jihatlarini tahlil qilish;

ilm, odob, halollik, adolat, vatanparvarlik va insonparvarlik qadriyatlarining tarbiyaviy ahamiyatini asoslash;

mutafakkirlar merosini zamonaviy pedagogik amaliyotga tatbiq etish yo‘llarini taklif qilish.

Ma’naviyat, axloq va ma’naviy-axloqiy tarbiya tushunchalarining ilmiy-nazariy talqini. Ma’naviyat tushunchasi insonning ichki dunyosi, dunyoqarashi, maqsadlari, qadriyatlarga munosabati va hayotiy faoliyatida namoyon bo‘ladigan ruhiy-intellektual fazilatlar majmuasini ifodalash uchun qo‘llanadi. Ma’naviyat shaxsning o‘zligini anglashiga, hayot mazmunini tushunishiga, jamiyatdagi o‘rni va mas’uliyatini belgilashiga ta’sir ko‘rsatadi. Uning mazmuni tarixiy tajriba, madaniy meros, ilm-ma’rifat, ijtimoiy munosabatlar va shaxsiy hayotiy tajriba bilan boyib boradi.

Axloq esa kishilarning xulq-atvori, o‘zaro munosabatlari va ijtimoiy faoliyatini tartibga soluvchi me’yorlar, tamoyillar hamda qadriyatlar tizimidir. Yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, halollik va insofsizlik kabi mezonlar axloqiy baholashning asosini tashkil qiladi. Axloqiy me’yorlar shaxsning nafaqat boshqalarga munosabatida, balki o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishi va ularga tanqidiy baho berishida ham namoyon bo‘ladi.

Ma’naviyat va axloq o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lsa-da, ularni aynan bir tushuncha sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Ma’naviyat shaxsning kengroq ichki-ma’naviy dunyosini qamrab olsa, axloq uning xatti-harakati va munosabatlarida

namoyon bo‘ladigan me’yoriy mezonlarni ifodalaydi. Shu ma’noda, ma’naviy yetuklik axloqiy mas’uliyat, bilimga intilish, o‘zini anglash va jamiyat manfaatlariga ongli munosabat bilan to‘ldiriladi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya — shaxsda ezgu qadriyatlar, axloqiy e’tiqodlar, ijobiy xulq-atvor ko‘nikmalari va ijtimoiy mas’uliyatni maqsadli hamda izchil shakllantirish jarayonidir. U faqat nasihat berish yoki axloqiy qoidalarni yod oldirishdan iborat emas. Tarbiya samarali bo‘lishi uchun shaxs qadriyatlarning mazmunini anglashi, ularni hayotiy vaziyatlarda qo‘llashi va o‘z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni his qilishi lozim.

Mazkur jarayonning asosiy tarkibiy qismlarini quyidagicha ifodalash mumkin:

1. Bilim va tushuncha — axloqiy qadriyatlarning mazmunini anglash.

2. Qadriyatlarga munosabat — ezgulik, adolat, halollik va inson qadrini e’tirof etish.

3. Amaliy ko‘nikma — to‘g‘ri qaror qabul qilish, hamkorlik qilish va nizolarni adolatli hal etish.

4. O‘zini nazorat qilish — xatti-harakatlarni baholash, xatolarni tan olish va ularni tuzatishga intilish.

Shunday qilib, ma’naviy-axloqiy tarbiya bilim, hissiy munosabat, e’tiqod va amaliy xulq-atvorning birligini ta’minlaydigan murakkab pedagogik jarayondir.

Sharq mutafakkirlari merosida komil inson konsepsiyasi

Komil inson g‘oyasi Sharq falsafiy va axloqiy tafakkurining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu tushuncha turli tarixiy davrlarda turlicha talqin qilingan bo‘lsa-da, uning markazida insonning aqliy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan kamol topishi masalasi turadi.

Komillikni xatosizlik yoki barcha fazilatlarni mutlaq darajada egallash sifatida emas, balki o‘z ustida ishlash, bilimni chuqurlashtirish, xulqni takomillashtirish va jamiyat oldidagi mas’uliyatni anglash jarayoni sifatida tushunish maqsadga muvofiqdir.

Abu Nasr Forobiy qarashlarida fazilatli inson va jamiyat

Abu Nasr Forobiy (taxminan 870–950) Sharq falsafasida inson kamoloti, aql, axloq va jamiyat munosabatlarini izchil tahlil qilgan mutafakkirlardan biridir. Uning “Fozil odamlar shahri” asari inson va jamiyat farovonligini o‘zaro bog‘liq holda tushunish uchun muhim manba hisoblanadi.

Forobiy qarashlarida insonning kamoloti faqat shaxsiy manfaatlarni ro‘yobga chiqarish bilan cheklanmaydi. Inson o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, boshqa kishilar bilan hamkorlik qilish, jamiyat hayotida ishtirok etish va umumiy farovonlikka hissa qo‘shish orqali ham kamol topadi. Mutafakkirning fazilatli jamiyat haqidagi qarashlarida bilim, axloqiy fazilatlar va oqilona boshqaruvning o‘zaro bog‘liqligi muhim o‘rin egallaydi [2].

Forobiy ta’limotining pedagogik ahamiyati, avvalo, bilim va axloqning birligini asoslashida ko‘rinadi. Bilimli bo‘lishning o‘zi yetarli emas: bilim insonni ezgu maqsadlar sari yo‘naltirishi, uning qarorlari esa aql va mas’uliyatga tayanishi lozim.

Mazkur qarashlardan zamonaviy ta’limda quyidagi xulosalar kelib chiqadi:

o‘quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish;

jamoaviy faoliyat va o‘zaro yordamga asoslangan muhit yaratish;

bilimni ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘lash;

yetakchilikni hukmronlik emas, mas’uliyat va xizmat ko‘rsatish sifatida tushuntirish.

Demak, Forobiy merosi ta’limni faqat bilim berish jarayoni emas, balki jamiyatda faol va mas’uliyatli ishtirok eta oladigan shaxsni shakllantirish vositasi sifatida talqin qilishga imkon beradi.

Alisher Navoiy merosida insonparvarlik va axloqiy kamolot

Alisher Navoiy (1441–1501) ijodida inson qadri, mehr-shafqat, saxovat, sabr, qanoat, adolat, ilm va odob masalalari muhim o‘rin tutadi. Uning “Mahbub ul-qulub” asari insonlarning xulq-atvori, turli ijtimoiy toifalarning fazilat va kamchiliklari hamda jamiyatdagi munosabatlar haqida mulohazalar yuritishga imkon beruvchi didaktik manbadir.

Navoiy qarashlarida insonning qadri uning tashqi mavqei yoki boyligi bilan emas, balki xulqi, boshqalarga munosabati va amaliy faoliyati bilan ham baholanishi

kerakligi haqidagi g‘oya muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv insonparvarlikni shunchaki yaxshi niyat emas, balki boshqalarning qadr-qimmatini hurmat qilish, muhtojlarga ko‘mak berish va adolatli munosabatda bo‘lish orqali namoyon etishga undaydi.

Navoiy merosiga bag‘ishlangan zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ham “Mahbub ul-qulub”dagi saxovat, sabr, hilm va ilmga intilish kabi fazilatlarning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi [4].

Bunday faoliyat talabalarning nafaqat adabiy bilimini, balki axloqiy mulohaza yuritish va o‘z xatti-harakatlarini baholash qobiliyatini ham rivojlantirishi mumkin.

Sharq mutafakkirlari merosida asosiy ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning talqini

Sharq mutafakkirlarining qarashlarini qiyosiy o‘rganish ularda ilm, odob, halollik, adolat, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi qadriyatlarning muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Biroq bu qadriyatlar barcha mutafakkirlarda bir xil mazmun va shaklda namoyon bo‘lmaydi. Ularni tarixiy sharoit, asar janri va muallifning falsafiy maqsadlarini hisobga olgan holda talqin qilish zarur.

Ilm va ma’rifat. Ilm Sharq tafakkurida insonning aqliy salohiyatini rivojlantiruvchi, haqiqatni izlashga va voqelikni anglashga yordam beruvchi muhim qadriyat sifatida qaraladi. Forobiy falsafasida bilim inson kamoloti bilan bog‘lansa, Ibn Sino merosida bilish, mantiqiy fikrlash va ilmiy izlanish muhim o‘rin egallaydi. Yusuf Xos Hojib asarida esa bilim va aqlning jamiyatni boshqarish hamda to‘g‘ri qaror qabul qilishdagi ahamiyati yoritiladi [3].

Pedagogik nuqtayi nazardan, ilmga hurmat faqat darslikdagi ma’lumotlarni o‘zlashtirish bilan chegaralanmasligi kerak. U dalillarni tekshirish, savol berish, turli qarashlarni qiyoslash, mustaqil xulosa chiqarish va o‘z bilimini amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini ham qamrab oladi.

Shu sababli ilm-ma’rifat tarbiyasining samarali usullari sifatida muammoli vaziyatlar, tadqiqot topshiriqlari, loyihaviy ishlar va dalillarga asoslangan munozaralardan foydalanish mumkin.

Odob va o‘zini boshqarish. Odob insonning muomala madaniyati, boshqalarga hurmati, o‘zini tutishi va ijtimoiy vaziyatlarda mas’uliyatli harakat qilishi bilan bog‘liq. Odob tashqi xushmuomalalik bilangina cheklanmaydi; uning mazmunida insonning ichki madaniyati, o‘z xatti-harakatini nazorat qilish qobiliyati va boshqalarning huquqlarini tan olishi ham mavjud.

Navoiy asarlaridagi axloqiy mulohazalar, Yusuf Xos Hojibning nasihatlari va Forobiyning fazilatlar haqidagi qarashlari odobni shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismi sifatida o‘rganish imkonini beradi.

Ta’lim jarayonida odobni shakllantirish uchun pedagogning shaxsiy namunasi, o‘zaro hurmatga asoslangan muloqot, hamkorlikdagi topshiriqlar va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish mashqlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Muhokama: tarixiy meros va zamonaviy tarbiya uyg‘unligi

Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy qarashlari zamonaviy pedagogika uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq ularni ta’limga tatbiq etishda bir nechta metodologik masalaga e’tibor berish zarur.

Birinchidan, mutafakkirlarning fikrlarini tarixiy sharoitidan ajratib talqin qilish ilmiy aniqlikni susaytirishi mumkin. Forobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib va Navoiy turli davrlarda, turli ijtimoiy hamda intellektual muhitlarda faoliyat yuritgan. Shu bois ularning qarashlarini yagona, o‘zgarmas axloqiy tizim sifatida ko‘rsatish o‘rniga, umumiy jihatlar va o‘ziga xos xususiyatlarni qiyoslash lozim.

Ikkinchidan, tarixiy asarlardagi axloqiy nasihatlarni zamonaviy ta’limda samarali qo‘llash uchun ularni talabalar hayoti bilan bog‘lash zarur. Masalan, adolat haqidagi g‘oyalar baholashning xolisligi bilan, halollik akademik mas’uliyat bilan, insonparvarlik esa hamkorlik va teng imkoniyatlar bilan izohlanishi mumkin.

Uchinchidan, qadriyatlarni o‘zlashtirish faqat nazariy bilim bilan o‘lchanmaydi. Talaba adolat ta’rifini bilishi mumkin, ammo amaliy vaziyatda xolis qaror qabul qilishda qiynalishi ehtimoldan xoli emas. Shuning uchun tarbiyaviy jarayon bilimni vaziyatli topshiriqlar, amaliy faoliyat va refleksiya bilan uyg‘unlashtirishi lozim.

To‘rtinchidan, ma’naviy-axloqiy tarbiya shaxsning mustaqil fikrlashi va ongli tanlovini rivojlantirishi kerak. Qadriyatlarni faqat yodlatish yoki tashqi talablar orqali singdirish o‘rniga, ularning mazmunini tushuntirish, dalillar bilan asoslash va shaxsiy mas’uliyatni rivojlantirish muhimdir.

Beshinchidan, tarbiya jarayonida milliy meros va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi aloqadorlikni ko‘rsatish zarur. Sharq mutafakkirlari merosi muayyan tarixiy-madaniy an’analarda shakllangan bo‘lsa-da, undagi bilimga intilish, halollik, adolat, mehr-shafqat va inson kamoloti kabi masalalar bugungi kunda ham pedagogik muhokama uchun dolzarbdir.

Ushbu tahlildan kelib chiqib, Sharq mutafakkirlari merosining pedagogik samaradorligini uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda ko‘rish mumkin: qadriyatlar mazmunini anglash, ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash va shaxsiy xatti-harakatlarni tanqidiy baholash. Mazkur yo‘nalishlar birgalikda qo‘llanganda tarixiy merosning tarbiyaviy imkoniyatlari yanada to‘liq namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy qarashlarini o‘rganish inson kamoloti, jamiyat farovonligi va ta’lim-tarbiya masalalarini o‘zaro bog‘liq holda tushunishga imkon beradi. Forobiy merosida fazilatli inson va jamiyat o‘rtasidagi munosabat, Ibn Sino qarashlarida bilim va aqliy rivojlanishning ahamiyati, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” asarida adolat, aql va halollik masalalari, Alisher Navoiy ijodida esa insonparvarlik, odob va saxovat g‘oyalari muhim tarbiyaviy mazmun kasb etadi.

Tahlil natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. **Ma’naviyat, axloq va ma’naviy-axloqiy tarbiya tushunchalarining mazmuniy-strukturaviy xususiyatlari tizimlashtirilib**, ularning shaxs dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va amaliy xulq-atvorini shakllantirishdagi o‘zaro uzviy aloqadorligi hamda funksional farqlari ilmiy jihatdan asoslandi.
2. **Sharq mutafakkirlarining komil inson haqidagi konseptual qarashlari** qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida tizimlashtirilib, unda bilimlilik, aqliy kamolot, axloqiy mas’uliyat, ezgulik va jamiyat manfaatlariga daxldorlik shaxs kamolotining o‘zaro bog‘liq tarkibiy komponentlari sifatida belgilandi.

3. Sharq mutafakkirlari ma’naviy-axloqiy merosidagi **ilm, odob, halollik, adolat, vatanparvarlik va insonparvarlik qadriyatlarining pedagogik mazmuni aniqlashtirilib**, ularni zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonida bilim, axloqiy mulohaza, amaliy faoliyat va refleksiv o‘zini baholashning integratsiyasi asosida shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari asoslandi.

4. **Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy qarashlarini zamonaviy pedagogik talqin qilishning metodologik shartlari** aniqlanib, tarixiylik, ilmiy xolislik va qiyosiy-tahliliy yondashuv tamoyillariga asoslangan holda tarixiy g‘oyalarni zamonaviy pedagogik kategoriyalar bilan mexanik tarzda aynanlashtirishning oldini olish zarurligi asoslab berildi.

5. Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning samaradorligini ta’minlovchi **“pedagogik namuna – ta’lim muhiti – qadriyatlarni anglash – amaliy xulq-atvor”** o‘zaro aloqadorligi asoslandi. Bunda pedagogning adolatli munosabati, akademik halolligi, o‘zaro hurmati va mas’uliyatli xulqi ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni amaliy o‘zlashtirishning muhim pedagogik omillari sifatida belgilandi.

6. **Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy merosini zamonaviy pedagogik metodlar bilan integratsiyalashning konseptual yo‘nalishlari** ishlab chiqilib, ushbu merosdan muammoli ta’lim, interfaol metodlar, munozara, refleksiya va amaliy topshiriqlar jarayonida foydalanish orqali ta’lim oluvchilarning ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslandi.

Umuman olganda, Sharq mutafakkirlarining ma’naviy-axloqiy merosi zamonaviy ta’limda shaxsni bilimli, mustaqil fikrlaydigan, halol, adolatli va insonparvar qilib tarbiyalashga xizmat qiladigan muhim ilmiy-ma’rifiy manbadir. Ushbu merosdan samarali foydalanish uning tarixiy mazmunini chuqur anglash, ilmiy manbalarga tayanish va qadriyatlarni amaliy pedagogik faoliyat bilan bog‘lash orqali ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son qaror.
2. Hasse, D. N. Al-Farabi’s Philosophy of Society and Religion // *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. — 2016. — Qayta ko‘rib chiqilgan: 2021-yil 20-yanvar. — URL: https://plato.stanford.edu/entries/al-farabi-soc-rel/ (murojaat qilingan sana: 27.10.2026).
3. Akar, C., Özkan, Ö. Values of Honesty and Integrity in Kutadgu Bilig // *Bilig*. — 2017. — № 80. — B. 123–145. — URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/article/619756 (murojaat qilingan sana: 27.10.2026).
4. Saydaliyeva, N. Yusuf Xos Hojib “Qutadg‘u bilig” asarining axloqiy-tarbiyaviy jihatlari // *Alfraganus universiteti konferensiya materiallari*. — 2025.
5. Forobiy, Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri* / tuzuvchi M. Mahmudov. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. — 224 b.
6. Ibn Sino, Abu Ali. *Donishnoma*. — Toshkent: Fan, 2004.
7. Yusuf Xos Hojib. *Qutadg‘u bilig*. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1984.
8. Navoiy, Alisher. *Mahbub ul-qulub*. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot nashriyoti, 1998.